

УТИЦАЈ ДОЗНАКА ИЗ ИНОСТРАНСТВА НА БРУТО ДОМАЋИ ПРОИЗВОД БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Николина Ракић

Универзитет у Источном Сарајеву, Економски факултет Пале, Алексе Шантића 3, 71 240
Пале, Босна и Херцеговина, nikolinamocevic24@gmail.com

АПСТРАКТ

Пажња у овоме чланку усмјерена је на економске ефекте емиграција на матичну земљу, а посебно на ефекте дознака из иностранства које представљају најзначајнији позитивни економски ефекат. Након прегледа негативних и позитивних економских ефеката емиграција, дат је преглед основних карактеристика дознака. Циљ овог рада јесте да се утврди да ли новчане дознаке из иностранства имају статистички значајан утицај на кретање вриједности БДП-а Босне и Херцеговине. У том контексту, прво је представљен износ дознака које пристижу у БиХ, њихово учешће у БДП-у, структура према земљи поријекла и извршено поређење дознака из иностранства са страним директним инвестицијама, а након тога слиједи дио који је емпиријске природе. У том дијелу је кориштењем вишеструког линеарног регресионог модела са шест објашњавајућих промјењивих испитан утицај дознака из иностранства на БДП Босне и Херцеговине.

Кључне ријечи: дознаке из иностранства, БДП, економски ефекти емиграција, Босна и Херцеговина.

УВОД

Процес глобализације који подразумијева стварање јединственог свјетског тржишта довео је до уклањања баријера у трговини, превозу и путовањима људи, стандардизације производа и услуга и побољшања услова рада. На тај начин знање је постало најважнији економски ресурс, па је миграција радне снаге постала доминантан облик миграционих трендова. За разлику од већине европских земаља, у којима је миграциони процес започео заједно са приступањем државе Европској Унији, миграције становништва бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије започеле су шездесетих година прошлог вијека, али су се смањиле током седамдесетих. Међутим, током раних 1990-их, услијед ратних дешавања, овај процес се интензивирао и није стао ни данас, 25 година након завршетка рата.

Према доступним званичним подацима агенција за статистику земаља пријема и дипломатско-конзуларних представништава Босне и Херцеговине процјена укупног броја особа које живе у исељеништву, а које воде поријекло из Босне и Херцеговине износи најмање 2 милиона што чини 56,6% у односу на 3.531.159 укупног становништва у Босни и Херцеговини.

Према процјенама Свјетске банке тај проценат је нешто мањи и износи 44,5% што позиционира Босну и Херцеговину на 16. мјесто у свијету по стопи емиграције у односу на број становника у земљи (од укупно 214 земаља и територија обухваћених у Migration and Remittances Factbook 2016). Важно је напоменути да се подаци Свјетске банке односе само на прву генерацију босанскохерцеговачких емиграната, те отуда и разлика у укупном броју и стопи емиграције у односу на укупан број становника у земљи.

Када говоримо о емиграцији из Босне и Херцеговине на годишњем нивоу једини подаци који се могу користити као статистика емиграција по годинама су подаци које води Агенција

за идентификациона документа, евиденцију и размјену података Босне и Херцеговине о броју особа које су се одјавиле из евиденције о пребивалишту и боравишту држављана Босне и Херцеговине ради иселјења у друге државе. Према њиховим подацима, у 2018. години, 4.113 особа је одјавило боравак у Босни и Херцеговини.

Према подацима о попису становништва из 1991. године, Босна и Херцеговина је имала 4.380.000 становника, док је према попису становништва 2013. године тај број износио 3.530.000 становника, што је за 850.000 мање, односно, говорећи у постотцима, 20% мање становништва. Такав резултат захтијева и квантификацију економских ефеката миграција на матичну земљу.

Са становништа развијених земаља суочених са приливом становништва, користи су очигледне, јер мигранти доприносе повећању дохотка по глави становника и животном стандарду. Високо квалификовани мигранти доносе вишеструке таленте и стручност, а ниско квалификовани мигранти раде основни посао за који недостаје радне снаге. Међутим, за земљу која се суочава са проблемом одласка становништва постоје бројни негативни и позитивни економски ефекти, који ће бити представљени у наставку овога рада, са акцентом на дознаке из иностранства као најважнију директну корист. Дакле, предмет истраживања је утицај дознака из иностранства на бруто домаћи производ. Полазна основа рада јесте хипотеза да новчане дознаке из иностранства имају статистички значајан утицај на кретање вриједности бруто домаћег производа Босне и Херцеговине. Хипотеза је тестирана кориштењем вишеструког линеарног регресионог модела са шест објашњавајућих варијабли.

ЕКОНОМСКИ ЕФЕКТИ ЕМИГРАЦИЈА

Негативни економски ефекти емиграција

Када се говори о емиграцији радне снаге, а нарочито младих људи, мора се узети у обзир износ који је цјелокупно друштво потрошило на њихово образовање. Сматра се да образовање појединца у Босни и Херцеговини, кроз девет година основне школе, четири године средње школе и високошколског студија који је у просјеку трајао 5 година, кошта око 29.000 еура, зависно од ентитета. Уколико се као релевантан просјек броја људи који годишње емигрира из Босне и Херцеговине узме ОЕЦД-ов просјек од око 18.200, долази се до закључка да је за њихово образовање Босна и Херцеговина потрошила од 320 милиона до 400 милиона еура (Радио Слободна Европа, 2020). Осим тога, одлазак младе, високо образоване и високо квалификоване радне снаге смањује способност земље да се развија, јер одлазе иноватори који би могли створити нове производе, тржишта и радна мјеста.

Ту је и губитак бруто додате вриједности по потенцијалном запосленом и смањење укупне потрошње, што директно утиче на смањење бруто домаћег производа. Наиме, људи који напуштају земљу не стварају додатну вриједност, али такође не троше у земљи, што негативно утиче на потребу за производима и услугама осталих учесника у привреди.

Коначно, пошто не стварају и не троше, не плаћају ни порез у матичној земљи, што је додатни облик губитка за ту земљу, која би тај новац могла да искористи за даљи раст и развој.

Позитивни економски ефекти емиграција

Најважнији позитивни економски ефекат емиграција су дознаке. Дознаке представљају међународну финансијску трансакцију и морају бити забиљежене у оквиру платног биланса, те је из тих разлога неопходно јасно дефинисати сам појам дознака.

Статистичка дефиниција, коју користи Међународни монетарни фонд, у методологији прикупљања података и анализе платних биланса, подразумева под дознакама: радничке дознаке (workers remittances), које се односе на трансфере миграната запослених дуже од једне године у земљама ван земље чији су држављани, зараде запослених (compensation of employees), које укључују наднице, плате и друга примања миграната (укључујући и сезонски и привремени рад) остварена ван земље чији су држављани и трансфери миграната (migrants transfers), који представљају трансфере имовине у случају трајне емиграције. Дакле, дознаке

представљају доходак домаћинства који потиче из иностранства и који углавном настаје као резултат привременог или трајног одласка људи у страну земљу.

Прије него што се пажња у потпуности посвети дознакама, вриједи поменути још неке користи које произилазе од миграционих кретања становништва.

Брзо се уочава чињеница да миграције помажу у смањењу броја незапослених у земљи, не само због броја оних који су напустили земљу, већ и зато што се на тај начин отварају слободна радна мјеста за друге. Знања и вјештине такође се могу вратити у земљу кроз различите процесе, односно концепте, као што су трансфер, циркулација или преливање знања. Чак и без повратка у матичну земљу, одржавањем јаке везе са онима који су преостали, дијаспора може имати позитиван утицај на норме понашања. Неформални прилив усвојених стандарда и вриједности могу створити латентни притисак на институције и довести до унапређења читавог система. Наравно, увијек постоји могућност да се у неком тренутку људи који су напустили земљу врате како би инвестирали, доносили значајно искуство и професионално знање, као и капитал, који никада не би добили да су остали у својој матичној земљи.

ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ДОЗНАКА

За емиграционе земље које спадају у категорију земаља у развоју, дознаке из иностранства су нарочито значајне, јер утичу на смањење дефицита платног биланса. За разлику од прилива по основу помоћи и приватизације, који су ограниченог временског трајања и прилива по основу страних директних инвестиција, који је колебљив јер је условљен ризиком земље, дознаке су стабилан извор девизног прилива (Neagu и Schiff, 2009, стр. 16). Из тих разлога, дознаке су дужи низ година биле основно средство покрића дефицита платног биланса и тако испољавале своју макроекономску функцију. Када се говори о макро нивоу, дознаке чине значајан ниво бруто домаћег производа и када би се више трошиле на инвестиције, умјесто на потрошњу, имале би снажнији утицај на кретање бруто домаћег производа и на развој привреде.

Када говоримо о микроекономској функцији дознака, треба истаћи да оне повећавају доходак, смањују сиромаштво и повећавају животни стандард појединаца и породица које су примаоци дознака.

Упоредо са повећањем обима и учесталости дознака расте и њихов макроекономски и микроекономски значај. Њихова величина непосредно је повезана са облицима и структуром миграционих кретања. Раст заступљености привремених и циркуларних миграција радника насупрот трајним миграцијама доприноси повећању прилива дознака. Такође, обим и карактер дознака повезан је и са мотивима слања дознака. Обично се говори о алтруистичким и инвестиционим мотивима слања (Chami et al., 2008, стр. 22). Ако преовладавају алтруистички мотиви слања дознака, неповољна економска ситуација у матичној земљи неће утицати на смањење обима дознака, напротив, сматра се да ће се у тој ситуацији одржати стабилности или чак повећати прилив дознака. С друге стране, уколико преовладавају инвестициони мотиви слања дознака, тада дознаке можемо поистовијетити са капиталним трансферима, што доводи до тога да ће ниво дознака расти у периодима економске стабилности и привредног раста и опадати са погоршањем економске ситуације у матичној земљи. Из наведеног је јасно да се може говорити о цикличном и контрацикличном карактеру дознака. Цикличан карактер дознака присутан је у ситуацијама када прилив дознака из иностранства расте услед повећања стопе раста БДП-а матичних земаља. То се може објаснити прије свега инвестиционим мотивима пошљаоца гдје привредни раст представља сигнал за просперитетно улагање (Ratha, 2003, стр. 157-175). Контрациклични карактер дознаке испољавају када је њихова динамика инверзна динамици раста БДП-а. Рецесиони период матичних земаља, привредне или политичке турбуленције узрокују већи прилив дознака указујући на њихову контрацикличност. Пораст дознака мотивисан је алтруизмом и тежњом да се ублажи недостајући ниво дохотка и смањена потрошња. Смањење стопе раста БДП-а може бити и резултат природних катастрофа што доводи до повећања прилива дознака као средства помоћи становништву и привреди.

Обим и динамика дознака одређени су и макроекономским и микроекономским детерминантама.

Макроекономске детерминанте сагледавају се кроз основне макроекономске агрегате и индикаторе привредних перформанси матичних и емиграционих земаља и њиховог потенцијалног утицаја на динамику прилива дознака. У ову групу фактора убрајају се стопа привредног раста, инфлација, запосленост, каматна стопа, трошкови слања и слично.

Утицај кретања бруто домаћег производа матичне земље на ниво дознака већ је јасан. Сада треба истаћи да је пракса показала да постоји и позитивна корелација између нивоа дознака које добија матична земља и бруто домаћег производа земље у којој пошљаоца дознака сада живи. Анализирајући макроекономске детерминанте дознака Lin (2011) у свом раду истиче да „једнопроцентни раст реалног БДП-а емиграционих земаља има за последицу повећање прилива дознака у матичну земљу за четири процентна поена“ (стр. 12).

Инфлација може представљати значајну детерминанту прилива дознака уколико је трансфер средстава заснован на мотивима алтруизма. С обзиром да инфлација доводи до пораста цијена, смањења реалног дохотка и куповне моћи домаћинства, емигранти мотивисани алтруизмом врше учесталији и у обиму већи пренос финансијских средстава у циљу неутралисања негативних ефеката инфлације на домаћинства у матичној земљи. Међутим, када су у питању инвестициони мотиви, пораст инфлације може одвратити пошљаоце од трансфера средстава сугеришући на нестабилан привредни амбијент и услове привређивања што за последицу има и смањење прилива дознака.

Повећање стопе запослености у матичним земљама може посредно довести и до смањења прилива дознака, односно доводи до смањења алтруистичких мотива слања дознака.

Висина каматне стопе може значајно утицати на прилив дознака из иностранства бар када су у питању инвестициони мотиви.

Трошкови слања дознака представљају битан фактор када је потребно донијети одлуку на који начин ће се извршити трансфер средстава. Било да је у питању породичан или инвестициони мотив, високи трошкови слања доводе до кориштења неформалних канала за трансфер новца. Велики удио трошкова у послатим средствима и немогућност проналажења неформалних канала може потенцијално и одвратити пошљаоца од извршења трансакције. Једино у изузетним приликама, бар када је у питању породичан мотив, трошкови трансфера неће представљати значајну детерминанту у ситуацијама када су новчана средства заиста ургентна. Веома је важно да ови трошкови буду на што нижем нивоу имајући у виду чињеницу да њихова висина доводи до нерегистрованих трансакција што монетарним властима знатно отежава посао приликом прикупљања података. Боља координација између банака и смањење трошкова трансфера повећали би кориштење званичних канала за пренос новца што би омогућило знатно прецизнији статистички обухват.

Микроекономски фактори прилива дознака индивидуално су усмјерени на старост, пол, ниво образовања и висину дохотка како примаоца тако и пошљаоца.

ДОЗНАКЕ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ И ЊИХОВИ ЕФЕКТИ

Миграциони одлив током ратног периода 1990-их година довео је до тога да се Босна и Херцеговина данас убраја у водеће земље по износу дознака мјерено удјелом у БДП-у. Приказ удјела дознака у БДП-у за период од 2004. до 2019. дат је у табели 1.

Ако се узме шири приступ и размотре извори који долазе из иностранства (осим дознака радника), као што су лични трансфери, исплате пензија и приходи од привременог рада учешће дознака у БДП-у Босне и Херцеговине прелази 14,5% (Westminster Foundation for Democracy [WFD], 2020, стр. 43).

Новчани износи дознака из иностранства за период од 2004. до 2019. године дати су у следећој табели 2.

Табела 1. Учешће дознака у БДП-у Босне и Херцеговине (Извор: Калкулација аутора)
 Table 1. Share of remittances in the GDP of Bosnia and Herzegovina (Source: Author's calculation)

Године	Учешће дознака у БДП-у БиХ у процентима	Године	Учешће дознака у БДП-у БиХ у процентима
2004	15,8	2013	8,02
2005	13,5	2014	8,46
2006	12,8	2015	8,32
2007	12,7	2016	8,16
2008	10,2	2017	8,43
2009	8,37	2018	7,99
2010	8,1	2019	7,86
2011	7,79		
2012	8,13	просјек	9,67

Табела 2. Новчане дознаке исељеништва од 2004. до 2019. године у милионима (Прилагођено према подацима Централне банке Босне и Херцеговине)

Table 2. Emigrant remittances from 2004 to 2019 in millions (Adjusted according to the data of the Central Bank of Bosnia and Herzegovina)

Године	Централна банка БиХ		Свјетска банка	
	КМ у мил.	USD у мил.	КМ у мил.	USD у мил.
2004	2317	1560	3004	2072
2005	2319	1601	2961	2043
2006	2469	1705	3217	2157
2007	2771	1913	3914	2700
2008	2522	1740	3966	2735
	КМ у мил.	EUR у мил.	КМ у мил.	EUR у мил.
2009	2010	1027	3615	1848
2010	1984	1014	3097	1583
2011	2008	1026	3328	1701
2012	2093	1070	3134	1843
2013	2145	1096	3218	1645
2014	2311	1181	3313	1693
2015	2378	1215	3617	1849
2016	2439	1235	3338	1706
2017	2645	1352	2997	1517
2018	2671	1365	3855	1971
2019	2770	1416	n/a	n/a

Разлика у подацима Централне банке Босне и Херцеговине и Свјетске банке је због тога што подаци Централне банке БиХ обухватају само „персоналне трансфере“, док према дефиницији Свјетске банке, новчане дознаке представљају збир „персоналних трансфера“ и „компензација запослених“.

Тако су према подацима ЦББиХ у периоду од 2004. до 2019. године дознаке износиле 37.852.000.000,00 КМ. Наравно, износ дознака би био много већи када би постојала могућност статистичког обухватања дознака које неформалним путем стижу у земљу. Сматра се да је

износ таквих средстава велики, нарочито због чињенице да 78,6% дознака долази из европских земаља, а 51,1% из Хрватске, Србије и Словеније, што указује да постоје велике могућности достављања средстава неформалним путем. График 1. даје детаљан увид у структуру дознака према земљи пријема исељеника.

График 1. Структура дознака према земљи поријекла у постотцима (Публикација „Cost of Youth Emigration from Bosnia and Herzegovina“ у издању Westminster Foundation for Democracy [WFD], 2020)
Graph 1. Structure of remittances by country of origin in percentages (Publication “Cost of Youth Emigration from Bosnia and Herzegovina” published by the Westminster Foundation for Democracy [WFD], 2020)

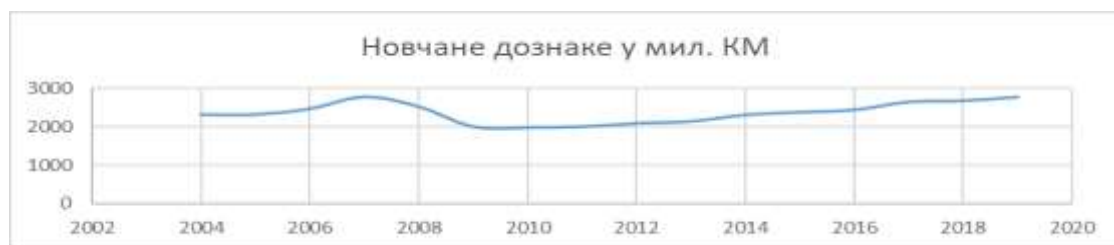

График 2. Новчане дознаке исељеништва од 2004. до 2019. године према подацима ЦББиХ у милионима КМ (Калкулација аутора)
Graph 2. Remittances of emigrants from 2004 to 2019 according to the CBВН data in millions of КМ (Author's calculation)

Подаци представљени Графиком 2. показују да дознаке из иностранства представљају стабилан извор прихода за Босну и Херцеговину. Смањење новчаних дознака у периоду 2008-2010. резултат је утицаја свјетске економске кризе. Од 2010. године постоји непрекидан тренд раста прихода од дознака из иностранства. Посматрано са макроекономског аспекта, приливи од дознака су веома значајан извор екстерног финансирања за већину земаља у развоју. У појединим земљама, износ дознака неријетко премашује све остале облике прибављања иностраног капитала потребног за финансирање спољнотрговинске равнотеже и остварење привредног раста. Да је такав случај и са Босном и Херцеговином показују подаци у графику 3, (Агенција за унапређење страних инвестиција у Босни и Херцеговини, 2019).

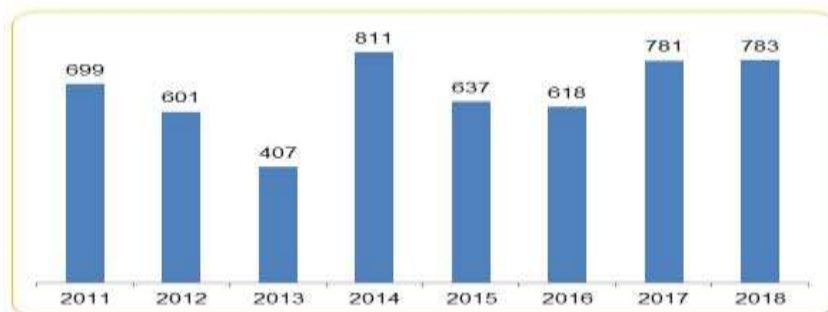

График 3. Износи страних директних инвестиција по годинама у Босни и Херцеговини, милиони КМ (Централна банка Босне и Херцеговине[ЦББиХ], август 2019. Године)
Graph 3. Amounts of foreign direct investments by years in Bosnia and Herzegovina, million КМ (Central Bank of Bosnia and Herzegovina [CBВН], August 2019)

Да би се упоредиле средне чињенице и подаци, у овом случају дознаке из иностранства и стране директне инвестиције за период од 2011. до 2018. године и да би се дошло до нових закључака који обогаћују спознају, кориштена је компаративна метода. Долази се до закључка да су у посматраном периоду дознаке из иностранства износиле 18.690.000.000,00 КМ, а стране директне инвестиције 5.337.000.000,00 КМ, што значи да је прилив по основу дознака био 3,5 пута већи у односу на прилив по основу страних директних инвестиција. Осим тога, стране директне инвестиције показују већи степен волатилности у односу на дознаке, а то је јасно када се на примјер погледају разлике у износима инвестиција 2013., 2014. и 2015. године, док дознаке показују значајну отпорност на макроекономске шокове, кризне периоде, економске и политичке турбуленције. Наведено упућује да би дознаке могле бити фактор раста бруто домаћег производа.

УТИЦАЈ ДОЗНАКА ИЗ ИНОСТРАНСТВА НА БДП БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ – ЕМПИРИЈСКО ИСТРАЖИВАЊЕ

Евидентно је да дознаке имају важну улогу у националној економији Босне и Херцеговине, али се поставља питање могу ли оне бити генератор будућег развоја државе. Да би се одговорило на ово питање и испитала почетна хипотеза, кориштен је вишеструки линеарни регресиони модел са шест објашњавајућих варијабли и то: дознаке из иностранства, финална потрошња домаћинства, крајња потрошња владе, бруто инвестиције, увоз и извоз. Зависна варијабла је, наравно, бруто домаћи производ. Нулта хипотеза гласи: Новчане дознаке из иностранства имају статистички значајан утицај на кретање вриједности бруто домаћег производа Босне и Херцеговине. Алтернативна хипотеза јесте да новчане дознаке из иностранства немају статистички значајан утицај на кретање вриједности бруто домаћег производа Босне и Херцеговине. Након извршене регресионе анализе и тестирања статистичке значајности дознака из иностранства као једног од параметара модела, на нивоу значајности од 5%, долази се до закључка да параметар није статистички значајан, јер је његова вјероватноћа 0,2942 што је веће од 0,05. Дакле, одбија се нулта и прихвата алтернативна хипотеза: Новчане дознаке из иностранства немају статистички значајан утицај на кретање вриједности бруто домаћег производа Босне и Херцеговине.

Оцјењена је и линеарна зависност између БДП-а и дознака из иностранства и на основу вриједности параметра β_1 у износу од -2,421466, закључује се сљедеће: Ако се вриједност бруто домаћег производа повећа за једну јединицу, дознаке из иностранства ће се у просјеку смањити за 2,421466 јединица. То још једном доказује да у Босни и Херцеговини доминирају алтруистички мотиви слања новца.

Стандардна грешка параметра β_1 , која показује одступање стварне вриједности дознака од њене оцјењене вриједности износи 2,174155.

Коефицијент детерминације у оцјењеном моделу износи 99,30%, односно показује да је 99,30% варијација БДП-а објашњено варијацијама дознака из иностранства, финалне потрошње домаћинства, крајње потрошње владе, бруто инвестиција, увоза и извоза. Прилагођени коефицијент детерминације износи 98,83%, а овако мала разлика између коефицијента детерминације и прилагођеног коефицијента детерминације карактеристика је доброг регресионог модела. Да је модел добар говори и вјероватноћа F статистике која је 0,000000 (што је мање од 0,05), дакле, постоји статистички значајан утицај већине независних варијабли. Стандардна грешка модела у износу од 0,0000000604, показује просјечно одступање стварне вриједности зависне варијабле, БДП-а, од оцјењене вриједности.

Испитивање постојања аутокорељације

Да би се испитало постојање аутокорељације, кориштен је тест серијске аутокорељације чије су хипотезе:

Нулта хипотеза: Нема корелације резидуала, односно не постоји аутокорељација,

Алтернативна хипотеза: Постоји корелација резидуала, односно постоји аутокорељација.

Пошто је добијени резултат 0,1215 и већи је од 0,05 прихвата се нулта и одбацује алтернативна хипотеза. У моделу не постоји аутокорељација.

Испитивање постојања хетероскедастичности

Нулта хипотеза: Варијанса је хомоскедастична,

Алтернативна хипотеза: Варијанса је хетероскедастична.

На основу резултата Breusch-Pagan-Godfrey теста добија се вјероватноћа од 0,6886, што је веће од 0,05, те се прихвата нулта и одбацује алтернативна хипотеза. Модел је хомоскедастичан и не постоји хетероскедастичност.

Испитивање нормалности дистрибуције резидуала

Нулта хипотеза: Резидуали су нормално дистрибуирани,

Алтернативна хипотеза: Резидуали нису нормално дистрибуирани.

Пошто резултат Jarque-Bera теста износи 0,596463 и већи је од 0,05, прихвата се нулта и одбацује алтернативна хипотеза. Резидуали имају нормалну дистрибуцију.

ЗАКЉУЧАК

Босна и Херцеговина је држава са високим учешћем дознака из иностранства у структури БДП-а. Њихов значај најбоље се може сагледати уколико се упореде са страним директним инвестицијама. Тако дознаке показују мањи степен волатилности, што значи да су стабилан извор прихода, за разлику од страних директних инвестиција које зависе од економске и политичке ситуације у матичној земљи, а по обиму, дознаке су 3,5 пута веће. Међутим, све то није довољно да се дознаке посматрају као фактор раста БДП-а.

Допринос дознака расту БДП-а првенствено зависи од начина на који се средства добијена у виду дознака троше. Основни облик употребе дознака у БиХ је текућа лична потрошња или непродуктивно инвестирање (углавном у некретнине), те имобилизовање у готовинском облику (штедња „испод сламарице“). На тај начин дознаке доприносе социјалној стабилности и одржавању животног стандарда знатног дијела становништва, али не доприносе развоју земље. И истраживање спроведено у овоме раду показало је да дознаке из иностранства немају статистички значајан утицај на кретање вриједности бруто домаћег производа Босне и Херцеговине. Да би дознаке постале генератор развоја неопходан је повољан и стабилан инвестициони, али и цјелокупан економски и политички амбијент, односно, потребно је да поред алтруистичких мотива слања дознака постоје и изражени инвестициони мотиви.

У економској литератури мишљења изнесена о економском утицају дознака на земљу која је прималац нису јединствена и експлицитна. Док велики број емпиријских студија закључује да су ефекти позитивни, у осталим студијама се наводи да дознаке, у ствари, могу имати и негативне ефекте. Ти негативни ефекти првенствено се манифестују кроз незаинтересованост дијела становништва који се „издржава“ од дознака за укључивање на тржиште рада, или, другачије речено, приход остварен по основу дознака посматра се као замјена за приход који се може остварити властитим радом.

Ипак, позитивни ефекти дознака, како на микро тако и на макро плану, доминантнији су од негативних ефеката. Оне доприносе бољем животу прималаца, а истовремено постоји и макроекономска и социјална добит од дознака као прихода. Наравно, циљ већине земаља са значајним удјелом дознака у бруто домаћем производу јесте да исте доведу и до његовог раста.

ЛИТЕРАТУРА

- Агенција за унапређење страних инвестиција у Босни и Херцеговини. (2019). Директна страна улагања (ДСУ) – стање и перформансе. <http://www.fipa.gov.ba/informacije/statistike/investicije/default.aspx?id=180&langTag=bs-BA>, приступљено 09.09.2020. године
- Chami, R., Barajas, A., Cosimano, T., Fullenkamp, C., Gapen, M. и Montiel, P. (2008). *Macroeconomic Consequences of Remittances*. IMF Occasional Paper No. 259, стр. 22 <https://www.imf.org/external/pubs/ft/op/259/op259.pdf>, приступљено 09.09.2020. године

- Lin, H. H. (2011). *Determinants of Remittances: Evidence from Tonga*, IMF Working Paper WP/11/18, стр. 12 https://www.elibrary.imf.org/doc/IMF001/11614-9781455211975/11614-9781455211975/Other_formats/Source_PDF/11614-9781455212569.pdf, приступљено 09.09.2020. године
- Neagu, I.C. и Schiff, M. (2009). *Remittance Stability, Cyclicity and Stabilizing Impact in Developing Countries*. World Bank Policy Research Working Paper 5077, стр. 16, https://www.researchgate.net/publication/228312051_Remittance_Stability_Cyclicity_and_Stabilizing_Impact_in_Developing_Countries, приступљено 09.09.2020. године
- Радио Слободна Европа. (2020). Дијаспора годишње пошаље у БиХ око 2,5 милијарди еура. <https://www.slobodnaevropa.org/a/dijaspora-godi%C5%A1nje-po%C5%A1alje-u-bih-oko-2-5-milijardi-aura/30675488.html?fbclid=IwAR10MKextsNHEhtScDOBFLjR4lcykQqfu5u0Hq46wSBQt1ko1e20Z1bgNtY>, приступљено 12.09.2020. године
- Ratha, D. (2003). „Workers’ Remittances: An Important and Stable Source of External Development Finance“, *Global Development Finance 2003*. Washington: World Bank, стр. 157-175 http://documents1.worldbank.org/curated/en/698051468128113998/310436360_20050014094932/additional/multi0page.pdf, приступљено 09.09.2020. године
- Westminster Foundation for Democracy [WFD]. (2020). Cost of Youth Emigration from Bosnia and Herzegovina. https://www.wfd.org/wp-content/uploads/2020/06/Cost-of-Youth-Emigration-from-BH_official_version-1-1.pdf, приступљено 09.09.2020. године

INFLUENCE OF REMITTANCES FROM ABROAD ON GROSS DOMESTIC PRODUCT OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Nikolina Rakić

University of East Sarajevo, Faculty of Economics Pale, Alekse Šantića 3, 71 240 Pale, Bosnia and Herzegovina, nikolinamocevic24@gmail.com

ABSTRACT

Attention in this article is focused on the economic effects of emigration on the home country, and especially on the effects of remittances from abroad, which represent the most significant positive economic effect. After reviewing the negative and positive economic effects of emigration, an overview of the basic characteristics of remittances is given. The aim of this paper is to determine whether remittances from abroad have a statistically significant impact on the movement of the value of GDP of Bosnia and Herzegovina. In this context, the amount of remittances arriving in B&H, their share in GDP, structure by country of origin and the comparison of remittances from abroad with foreign direct investments were presented first, followed by the empirical part. In this part, the impact of remittances from abroad on the GDP of Bosnia and Herzegovina was examined using a multiple linear regression model with six explanatory variables.

Keywords: remittances, GDP, economic effects of emigration, Bosnia and Herzegovina